

УДК 338.43:539.1.04 (477.2)

Циганок В.М.

кандидат економічних наук, доцент

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

У статті розглядаються тенденції розвитку сільського господарства в регіонах радіоактивного забруднення за період 1986-1998 рр. на підставі таких показників, як посівні площі, валове виробництво і заготівля основних видів рослинницької і тваринницької продукції, оплата праці працівників сільського господарства.

В умовах екологічної, економічної, енергетичної і фінансової кризи централізовані поставки в зону радіоактивного забруднення екологічно чистих продуктів харчування практично припинились. Тому підприємства всіх форм власності і господарювання зони з підвищеним рівнем радіації повинні вирішувати проблему самозабезпечення місцевого населення продуктами харчування, а це потребує вивчення динамічних процесів розвитку продуктивних сил регіону, його основних засобів виробництва, зокрема земельних ресурсів.

Земельна площа під посівами сільськогосподарських культур в регіоні радіоактивного забруднення Житомирської області у досліджуваній період (1986-1998р.р.) скоротилась на 113,9 тис.га, або на 28,8%, а її питома вага в посівній площі області знизилась на 3,5 пункти.

Відбулися структурні зміни в групах продовольчих, технічних і

кормових культур. Група зернових культур у структурі посівних площ базового року досліджень складала 42,2%, а в кінці періоду (1998р.) – 0,5 відсотка. Загальну площу зернових культур протягом 1986-1998 р.р. зменшено на 52,6 тис.га, або на 31,5%. Такі продовольчі культури, як картопля та овочі, майже знищено. Площі під картоплю за 1986-1998 рр. в господарствах регіону радіоактивного забруднення зменшені з 29,9 тис. до 2,0 тис.га, або в 14,9 разу, овочів – з 2443 га до 288 га, або у 8,5 разу. Посівні площі основної технічної культури льону-довгунця скоротились з 29,4 тис. до 4,5 тис.га, або в 6,5 разу. В Олевському і Лугинському районах ліквідовані спеціалізовані хмелярські радгоспи, більшість плантацій хмелю знищено. Група кормових культур в структурі посівних площ збільшилась з 41 до 57%, але загальний обсяг виробництва кормів у господарствах регіону не зріс. Деякі інші тенденції спостерігаються в АПК регіону

Таблиця 1
Динаміка валового виробництва і заготівель основних с.-г. культур в регіоні
радіоактивного забруднення Житомирської області (тис.тонн)

Основні культури	Середнє за рік		1991	1993	1996	1998	1998 р. в % до	
	1981-1985	1986-1990					1981-1985	1986-1990
	2	3					4	5
1. Виробництво								
✓ Зерно	223,5	311,3	229,0	258,8	152,2	107,0	47,8	34,4
✓ Картопля	290,2	344,2	122,3	115,4	44,6	12,8	4,4	3,7
✓ Овочі	27,6	28,7	8,6	6,0	3,5	1,2	4,3	4,2
✓ Льоноволокно	13,4	12,5	9,7	9,0	2,6	1,5	11,2	12,0
2. Заготівля								
✓ Зерно	25,7	37,2	21,5	24,8	23,1	5,8	22,6	15,6
✓ Картопля	164,6	107,2	42,2	17,9	6,5	0,9	0,5	0,8
✓ Овочі	22,6	20,8	5,4	2,3	0,3	0,2	0,8	0,9
✓ Фрукти	15,6	5,7	1,2	4,9	0,9	0,4	2,6	7,0
✓ Льоноволокно	13,2	12,4	9,8	8,9	2,5	1,5	11,3	12,1

щодо обсягу виробництва і заготівель основних продовольчих і технічних культур (табл. 1).

При скороченні посівів зернових культур з 1986 року на 31,5% виробництво зерна зменшилося щодо середньорічного рівня 1986-1990 рр. на 65,6%. Питома вага регіону в загальному обсязі виробництва зерна в області зменшилась з 25,6 до 19,4%. Площа під картоплею скоротилась відповідно у 14,9 разу, а обсяг її виробництва – в 26,9 разу. Урожайність зернових культур за досліджуваній період знизилась у всіх районах регіону на 35-70%; картоплі – 26-79%; овочів – на 4-87% (за винятком Овруцького району); льоноволокна – на 7-53% (за винятком Ємільчинського району). Зменшилась заготівля всіх видів продукції рослинництва: зерна – у 6,4 разу, картоплі – у 119 разів,

овочів – у 104 рази, фруктів – у 14,3 разу, льоноволокна – у 8,3 разу щодо середньорічного рівня 1986-1990 років.

Негативні тенденції спостерігаються в регіоні у розвитку тваринництва. Поголов'я великої рогатої худоби у всіх сільськогосподарських підприємствах і більшості приватних господарств селян скорочується, його продуктивність падає. Так, якщо у 1986 році в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності утримувалося 385,4 тис. голів ВРХ, то на початок 1999 року – лише 154 тис. голів, тобто скоротилося в 2,5 разу. Питома вага його в поголів'ї по області знизилась з 38,4 до 34,3%. Поголів'я ВРХ в господарствах населення (включаючи фермерів) скоротилося у зоні дослідження з 99,6 до 80,8 тис. голів, або на 18,9%,

а в середньому по області на 13 відсотків.

Поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності знизилося за відповідний період з 93,6 тис. до 61,2 тис. голів, або на 34,6%; у населення – на 12,6 відсотка. Це також більше, ніж в середньому по області. В с.-г. підприємствах усіх форм власності на початок 1999 року утримувалось на 25,6 тис. свиней, або на 47,4%,

збільшенні в структурі посівів групи кормових культур з 41 до 57% продуктивність тварин продовжує знижуватися.

За 1986-1998 роки надій молока від однієї корови знизився по всіх районах регіону на 28,3-55,2%. Якщо в 1990 році інтервал продуктивності дійного стада по цих районах складав 2449-3077 кг, то в 1998 році відповідно 1105-1745 кг від однієї корови. Це суттєво позначилося на продовольчих

Таблиця 2

Динаміка виробництва і закупок основних видів продуктів тваринництва в регіоні радіоактивного забруднення Житомирської області

Види продукції	Середнє за рік		1991	1993	1996	1998	1998 р. в % до	
	1981-1985	1986-1990					1981-1985	1986-1990
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Виробництво								
✓ М'яса, тис.т.	39,7	56,1	55,9	37,3	21,7	13,9	35,0	24,8
✓ Молока, тис.т.	192,6	244,5	214,6	155,6	107,4	85,1	44,2	34,8
✓ Яець, млн.шт.	17,3	22,4	17,4	9,6	4,8	2,4	13,9	10,9
2. Заготівля								
✓ М'яса, тис.т.	40,2	59,3	59,2	34,3	13,5	7,9	19,6	13,5
✓ Молока, тис.т.	180,7	268,9	225,6	158,6	72,3	43,1	24,5	16,0
✓ Яець, млн.шт.	16,6	29,6	19,2	7,5	3,7	0,6	8,6	1,9

менше, ніж у 1986 році. У приватних господарствах селян регіону за 1986-1998 р.р. поголів'я свиней зросло на 10 тис. голів, або на 11,9%; лише в Овруцькому і Народицькому районах воно скоротилося на 7-20,8%. Поголів'я овець зменшилось в с.-г. підприємствах всіх форм власності з 74,7 тис. до 0,9 тис. голів, а в приватних господарствах збільшилось у 3,5 разу і складає 7,6 тис. голів.

При зменшенні поголів'я і

ресурсах регіону і області (табл. 2)

Співставлення показників виробництва і заготівлі м'яса, молока і яець за 1986-1990 роки з показниками попереднього п'ятиріччя (1981-1985), тобто до аварії на ЧАЕС, показує, що в регіоні радіоактивного забруднення отримано суттєвий приріст виробництва тваринницької продукції. Але починаючи з 1991 року і в наступні роки спостерігається тенденція до

зменшення виробництва продуктів тваринництва. Факти та статистичні дані свідчать про те, що в обстановці глибокої і тривалої економічної, енергетичної і фінансової кризи ця галузь аграрного комплексу занепала.

Державні закупки м'яса у 1998 р. в регіоні радіоактивного забруднення скоротились, що до середньорічного показника за 1986-1990 рр. в 7,5 разу, молока – в 6,2, яєць – в 49,3разу, що, безперечно, впливає на рівень постачання місцевого населення продовольством та на економіку галузі, яка стала збитковою майже у всіх господарствах регіону.

Узагальнюючим показником, що характеризує рівень розвитку аграрного сектора економіки регіону радіоактивного забруднення, є виробництво валової продукції сільського господарства у порівняльних цінах 1996 року. Питома вага її в загальному обсязі в області знизилась з 36,1% у 1986 році до 31,7% у 1998 році, в т.ч. рослинництва – до 28,8%, тваринництва – до 34,8%. У всіх категоріях господарств аграрного сектора у 1998 році вироблено валової продукції на 316,7 млн. грн., в т.ч у суспільному секторі - на 90,6 млн. грн., або 28,6%; в господарствах селян або орендарів – 226 млн. грн., або 71,3%; у селянських (фермерських) господарствах – на 202 тис. грн., або 0,1%.

Рівень середньомісячної оплати праці працівників сільського господарства зони радіоактивного

забруднення по дев'яти районах у 1998 році склав 61-87 грн., тоді як заробітна плата робітників і службовців у промисловості – 105-165 грн. В 5-ти районах – Лугинському, Новоград-Волинському, Олевському, Володарськ-Волинському та Овруцькому – середньомісячна оплата праці в сільському господарстві знизилась у 1998 році, порівняно з 1997 роком, на 4,9-20,9%.

Таким чином, в регіоні радіоактивного забруднення за 13 років, що пройшли після аварії на ЧАЕС, відбулися виробничі, економічні та соціальні процеси, які призводять до скорочення продовольчих та сировинних ресурсів і негативно впливають на життєдіяльність людей.

Висновки

Складна екологічна ситуація в регіоні Чорнобильської ядерної катастрофи посилює труднощі економічного розвитку, породжує ряд складних і специфічних проблем використання створеного ресурсного потенціалу АПК. У 271 колективному, державному, міжгосподарському і фермерському підприємстві, що функціонують в зоні радіоактивного забруднення Житомирської області, протягом 1986-1998 років сформувалися і діють такі негативні тенденції:

1. У землеробстві зменшилась площа під посівами сільськогосподарських культур на 113,9 тис. га, або на 28,8%, а її питома вага в посівних площах всієї області знизилась з 33,3 до 29,8%.

Виробництво зерна всіх видів по регіону зменшилось, до середньорічного рівня 1986-1990 років у 2,9 рази, картоплі – в 26,9 разів, овочів – у 23,9 разів, льоноволокна – у 8,3 разів. Всі райони регіону знизили урожайність основних продовольчих культур.

2. У регіоні радіоактивного забруднення спостерігаються від'ємні тенденції також в галузі тваринництва: поголів'я ВРХ скоротилася за досліджуваний період в підприємствах всіх форм власності в 22,5 разу. Виробництво м'яса, порівняно з середньорічними показниками за 1986-1990 роки, знизилася в 4 рази, молока – в 2,9, яєць – в 9,3 разів. Продаж продукції тваринництва заготівельним організаціям у всіх категоріях господарств зменшено: м'яса у 7,5 разу, молока – у 6,2 разу, яєць – в 49,3 разу, що суттєво вплинуло на забезпеченість місцевого населення продуктами харчування та на економіку господарств.

3. Знизилася загальні показники розвитку сільськогосподарського

виробництва регіону радіоактивного забруднення області. Якщо у 1986 році загальний обсяг виробництва продукції сільського господарства регіону (в порівнювальних цінах 1996 року) складав 456,2 млн. грн., то в 1998 році – 90,6 млн. грн., тобто знизився у 5 разів. Питома вага її в загальному обсязі по області скоротилася з 36,1% у 1986 році до 25,7 у 1998 році. При зменшенні середньорічної чисельності сільськогосподарських працівників по регіону на 48,4% продуктивність їх праці знизилася за досліджуваний період в 2,6 разу. В цілому по зоні продуктивність праці на 19,3% менша, ніж в середньому по області.

Таким чином, виникла гостра необхідність прийняття на рівні держави, місцевих органів самоврядування і господарського управління цільових програмних документів щодо забезпечення нормальної життєдіяльності населення, продуктивного використання ресурсного і трудового потенціалу регіону радіоактивного забруднення.

Література

1. Проблемы сельскохозяйственной радиозащиты – пять лет спустя после аварии на Чернобыльской АЭС. (Тезисы Региональной научно-практической конференции) – Житомир, 1991

2. Проблемы сельскохозяйственной радиозащиты – десять лет спустя после аварии на Чернобыльской АЭС. (Тезисы

докладов второй международной конференции) – Житомир, 1996

3. Соціально-економічна характеристика районів області, розташованих в зоні з підвищеним рівнем радіоактивного забруднення. Житомирське обласне управління статистики. – Житомир, 1996, 1997, 1998, 1999.